

# Rechtspraak Contractenrecht

*Praktisch bewerkt*

## **In dit nummer:**

### **RCR 2017/1**

HvJ EU 18 oktober 2016

Temporele werkingssfeer Rome I-Verordening. Bepalingen van bijzonder dwingend recht. Valt toepassing van bepalingen van bijzonder dwingend recht van andere lidstaten dan de forumstaat of de staat waar de verbintenis dient te worden nagekomen tevens onder de reikwijdte van art. 9 Rome I-Verordening?

### **RCR 2017/2**

HR 30 september 2016

Verjaring. Wordt de verjaring van de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging van een rechterlijke of arbitrale uitspraak voortdurend gestuit door een daad van tenuitvoerlegging?

### **RCR 2017/3**

HR 7 oktober 2016

Non-conformiteit. Wat is de reikwijdte van een contractuele garantie omtrent geschiktheid voor normaal gebruik bij zichtbaar beschadigd onroerend goed?

### **RCR 2017/4**

Hof Amsterdam 19 juli 2016

Opzegging samenwerkingsovereenkomst. Kan de tussen partijen gesloten strategische samenwerkingsovereenkomst worden opgezegd?

### **RCR 2017/5**

Hof Amsterdam 13 september 2016

Totstandkoming overeenkomst. Wanneer kunnen onderhandelingen niet meer worden afgebroken omdat de overeenkomst reeds tot stand gekomen is?

### **RCR 2017/6**

Hof Den Haag 2016

Exoneratiebeding. Kan aansprakelijkheid voor indirecte schade wegens een tekortkoming in de kernprestatie met succes in algemene voorwaarden worden uitgesloten?

### **RCR 2017/7**

Rb. Amsterdam (ktr.) 12 september 2016

Ongevraagde waterlevering. Vormt alleen al het opendraaien van de kraan een wilsuiking van de afnemer tot sluiten van overeenkomst tot levering van water?

### **RCR 2017/8**

Rb. Amsterdam 28 september 2016

Software. Koop. Is de kooptitel van toepassing op een softwarelicentie beperkt in tijd?

### **RCR 2017/9**

Rb. Rotterdam 28 september 2016

Klachtplicht. Binnen welke termijn dient door een koper te worden geklaagd, indien hetgeen is afgeleverd niet beantwoordt aan de overeenkomst?

NP/RSFCORE-M117001



Wolters Kluwer

Aflevering 1  
Nrs. 1-9

Jaargang 2017  
Januari

# Rechtspraak Contractenrecht

*Praktisch bewerkt*

## Redactie

Prof. mr. R.P.J.L. Tjittes (BarentsKrans)  
Mr. C.E. Drion (Jones Day)  
Mr. T.H.M. van Wechem (Baker & McKenzie)

## Secretaris van de redactie

Mw. mr. drs. M.N.H. van der Nat  
Kluwer b.v. Postbus 23, 7400 GA Deventer,  
e-mail: Marja.van.der.Nat@wolterskluwer.com

## Uitgever

Mr. H.G.D. (Daniël) ter Horst

## Medewerkers

Mw. mr. E.C. Beekman (C-Legal)  
Mw. mr. E.H.M. Bieleveld (Van Doorne N.V.)  
Mr. M.W. Bijloo (Specsavers)  
Mr. V.J.C. Brugge (ICL Europe)  
Mw. mr. V. van Druenen (Kennedy Van der Laan)  
Mr. K.M. van Geijn (Rabobank International)  
Mw. mr. drs. A.M.M. Hendrikkx (Clifford Chance LLP)  
Mr. T.P. Hoekstra (Houthoff Buruma)  
Mr. H.J. Idzenga (Rechtbank Noord-Nederland)  
Mr. A. Khodabaks (Clifford Chance LLP)  
Mr. M.M. Roelofs (Linklaters LLP)  
Mr. G.A. Smit (Stek)  
Mr. B.R. Tromp (Rechtbank Noord-Nederland)  
Mr. W.A. Vader (Lexence)  
Mr. G.J.M. Verburg (Clifford Chance LLP)

## Aanbevolen citeertitel: RCR 2017/1

## Formule

RCR publiceert uitspraken van de Hoge Raad, gerechtshoven en rechtbanken die relevant zijn voor het contractenrecht.

De uitspraken zijn, indien mogelijk, voorzien van:

- heldere formulering van de centrale rechtsvraag
- samenvatting van de feiten
- samenvatting van de overwegingen van de rechter
- 'zie ook': verwijzingen naar soortgelijke uitspraken
- 'zie anders': verwijzingen naar vergelijkbare casussen met een andere beslissing
- 'wenk': korte praktische tip voor de lezer.

De selectie van uitspraken is de verantwoordelijkheid van de redactie en de samenvattingen, de 'zie ook/zie anders'- verwijzingen en de wenk is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van redactie en bewerkers waarbij objectiviteit wordt nagestreefd.

De rubrieken 'Zie ook' en 'Zie anders' hebben uitdrukkelijk niet tot doel een 100% complete lijst van verwijzingen te geven.

## Inzendingen

De redactie houdt zich graag aanbevolen voor interessante uitspraken.

Inzendingen kunt u richten aan de redactiesecretaris.

## Overige informatie

**Uitgeverij:** Wolters Kluwer Nederland B.V., Postbus 23, 7400 GA Deventer.

**Verschijnt:** 11x per jaar.

**Abonnementsprijs:** € 405 per jaar, incl. btw en band.

**Losse nummers:** prijs op aanvraag.

Tevens verkrijgbaar als online abonnement.

**Abonnementenadministratie en productinformatie:** Wolters Kluwer, Klantenservice, Postbus 23, 7400 GA Deventer, [www.wolterskluwer.nl/klantenservice](http://www.wolterskluwer.nl/klantenservice). Ook adres-/naamswijzigingen kunnen d.m.v. een verbeterd adreslabel worden doorgegeven aan voornoemd adres.

**Nieuwe abonnementen:** Abonnementen kunnen op elk gewenst moment worden aangegaan voor de duur van minimaal één jaar, te rekenen vanaf het moment van eerste levering, en worden gefactureerd per kwartaal tenzij uitdrukkelijk schriftelijk anders is overeengekomen. Abonnementen kunnen schriftelijk of per e-mail tot drie maanden voor de aanvang van het nieuwe abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch met een jaar verlengd. Nieuwe abonnementen kunnen op <http://www.wolterskluwer.nl/klantenservice> worden opgegeven. **Gebruik persoonsgegevens:** Wolters Kluwer legt de gegevens van abonnees vast voor de uitvoering van de (abonnements-) overeenkomst. De gegevens kunnen door Wolters Kluwer worden gebruikt om u te informeren over onze relevante producten en diensten. Indien u hier bezwaar tegen heeft, kunt u contact opnemen met klantenservice.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en Wolters Kluwer geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor gevolgen hiervan. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van art. 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3051, 2130 KB).

[www.wolterskluwer.nl](http://www.wolterskluwer.nl)

ISSN 1875-1857

 Wolters Kluwer

  
Nederlands  
uitgeversverbond  
mvw  
media voor vak  
& wetenschap

## RCR 2017/1

**HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE**

18 oktober 2016, nr. C-135/15

(K. Lenaerts, A. Tizzano, M. Ilešič, L. Bay Larsen, T. von Danwitz, A. Borg Barthet, A. Arabadjiev, E. Jarašūnas, C.G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen, C. Lycourgos)

Art. 3, 8, 9, 10, 28 Verordening (EG) nr. 593/2008 (Rome I); art. 4 lid 3 VEU; Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst (Verdrag van Rome)

JAR 2016/287

ECLI:EU:C:2016:774

**Prejudiciële verwijzing. Temporele werkingsfeer Rome I-Verordening. Bepalingen van bijzonder dwingend recht. Beginsel van loyale samenwerking.**

**Hoe dient art. 28 van de Rome I-Verordening te worden uitgelegd? Valt toepassing van bepalingen van bijzonder dwingend recht van andere lidstaten dan de forumstaat of de staat waar de verbintenis dient te worden nagekomen tevens onder de reikwijdte van art. 9 van de Rome I-Verordening?**

Een Grieks staatsburger – Nikiforidis – werkt sinds 1996 als leerkracht voor een Griekse basisschool in de Duitse stad Neurenberg. De arbeidsovereenkomst – die is gesloten in 1996 – wordt beheerst door Duits recht. Naar aanleiding van de economische crisis in Griekenland en de daarover tussen Griekenland met de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank en het IMF gemaakte afspraken, heeft het Griekse parlement wetten uitgevaardigd die tot gevolg hebben dat het salaris van alle werknemers in overheidsdiensten, ongeacht of deze hun taken op Grieks grondgebied of in het buitenland uitoefenen, aanzienlijk wordt verminderd. Deze wetswijzigingen raakten ook Nikiforidis; zijn brutoloon wordt in de periode oktober 2010 tot en met december 2012 aanmerkelijk verlaagd. Nikiforidis wendt zich tot de Duitse rechter met het verzoek de salarisverlaging terug te draaien. De Duitse rechter, het Bundesarbeitsgericht, stelt vervolgens meerdere prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie EU.

Allereerst stelt het Bundesarbeitsgericht het Hof – nu de arbeidsovereenkomst van Nikiforidis vóór 17 december 2009 is gesloten maar ná die datum is gewijzigd – de vraag of art. 28 van Verordening (EG) nr. 593/2008 ('Rome I-Verordening') (waarin is bepaald dat de verordening van toepassing is op overeenkomsten die op of na 17 december 2009 zijn gesloten) uitsluitend van toepassing is op arbeidsverhoudingen die tot stand zijn gekomen op grond van overeenkomsten die na 16 december 2009 zijn gesloten, of

dat iedere latere overeenstemming tussen partijen om de arbeidsovereenkomst gewijzigd of ongewijzigd voort te zetten, kan leiden tot toepasbaarheid van de verordening.

HvJ EU: Het Hof van Justitie oordeelt dat de Rome I-Verordening in beginsel uitsluitend van toepassing is op overeenkomsten die zijn gesloten vanaf 17 december 2009. Een uitzondering wordt evenwel gemaakt indien de tussen partijen voor 17 december 2009 gesloten overeenkomst na die datum een dusdanig ingrijpende wijziging heeft ondergaan dat een nieuwe rechtsverhouding is ontstaan. In een dergelijke situatie is de verordening alsnog van toepassing. Het is volgens het Hof aan de verwijzende rechter (in casu Duitsland) om na te gaan of de tussen Nikiforidis en diens werkgever gesloten overeenkomst vanaf 17 december 2009 een zo ingrijpende wijziging heeft ondergaan, dat de Rome I-Verordening van toepassing is op de arbeidsovereenkomst.

Vervolgens stelt het Bundesarbeitsgericht de vraag of art. 9 lid 3 van de Rome I-Verordening – waarin is bepaald dat de rechter ook gevolg kan toekennen aan bepalingen van bijzonder dwingend recht van de forumstaat (in casu Duitsland) of de staat waar de verbintenissen moeten worden nagekomen (in casu eveneens Duitsland) – zo kan worden uitgelegd dat de rechter ook rekening mag houden met bijzonder dwingend recht van Griekenland, in dit geval de wetten die zien op loonvermindering van – onder andere – buitenlandse leerkrachten. In het verlengde hiervan vraagt het Bundesarbeitsgericht of uit het in art. 4 lid 3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie ('VEU') verankerde beginsel van loyale samenwerking voortvloeit dat rechters gehouden zijn om bepalingen van bijzonder dwingend recht van een andere lidstaat (in)direct toe te passen.

HvJ EU: Op deze vragen antwoordt het Hof van Justitie dat art. 9 van de Rome I-Verordening strikt dient te worden uitgelegd en uitsluitend ziet op het recht van de forumstaat of het recht van de staat waar de verbintenissen krachtens overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen. Daarentegen staat volgens het Hof art. 9 er niet aan in de weg dat rekening wordt gehouden met bijzonder dwingend recht van een andere staat dan die bedoeld in art. 9 van de Rome I-Verordening, voor zover daarin is voorzien in een materiële regel van het recht dat op grond van de Rome I-Verordening op de overeenkomst van toepassing is. Daar voegt het Hof nog aan toe dat de Rome I-Verordening immers uitsluitend het internationale privaatrecht harmoniseert en niet het materiële verbintenissenrecht. Het is aan de verwijzende rechter (in casu Duitsland) om na te gaan of aan de hand van het – in casu Duitse – materiële recht rekening met de

betreffende Griekse wetten kan worden gehouden.

Voorts concludeert het Hof dat door het in art. 4 lid 3 VEU vermelde beginsel van loyale samenwerking niet aan bovengenoemde uitlegging wordt afgedaan.

**Zie ook:**

- HvJ EU 23 januari 2014, C-537/11, ECLI: EU:C:2014:19 (*Manzi en Compagnia Naviera Orchestra*);
- HvJ EU 17 oktober 2013, C-184/12, ECLI: EU:C:2013:663, RCR 2014/1 (*Unamar*);
- HvJ EU 15 maart 2011, C-29/10, ECLI: EU:C:2011:151, RAR 2011/74, NJ 2011/246 (*Koelzsch*);
- HR 12 januari 1979, ECLI:NL:HR:1979: AC2302, NJ 1980/526 (*Surinaamse deviezen*).

**Wenk:**

In dit arrest geeft het Hof van Justitie EU antwoord op een aantal prejudiciële vragen. Zo bepaalt het Hof dat art. 9 van de Rome I-Verordening inzake de toepasselijkheid van bijzonder dwingend recht restrictief dient te worden toegepast en dat de nationale rechter dus – ongeacht het op de overeenkomst toepasselijke recht – uitsluitend op grond van art. 9 lid 2 Rome I-Verordening bijzondere bepalingen voortvloeiende uit het recht van de forumstaat (*lex fori*) of op grond van art. 9 lid 3 Rome I-Verordening bijzondere bepalingen voortvloeiende uit het recht van de staat waar de verbintenis op grond van de overeenkomst dient te worden nagekomen (*lex loci solutionis*), mag toepassen. Het in art. 4 lid 3 VEU neergelegde loyaliteitsbeginsel staat volgens het Hof aan deze uitleg niet in de weg.

De opvatting van het Hof inzake de restrictieve toepassing van art. 9 Rome I-Verordening ligt in lijn met de tot nu toe gewezen Nederlandse rechtspraak. Uit de literatuur volgt bovendien dat Nederlandse rechters tot op heden zeer terughoudend zijn geweest ten aanzien van toepassing van voorangsregels die niet afkomstig zijn van de *lex fori* (art. 9 lid 2 Rome I-Verordening) of van het gekozen recht; van daadwerkelijke toepassing van art. 9 lid 3 Rome I-Verordening (*lex loci solutionis*) is thans niet of nauwelijks sprake geweest. Verder wordt in de literatuur opgemerkt dat – aangezien dit artikel lid 3 strikte voorwaarden en reserves bevat – ook in de toekomst hoogstwaarschijnlijk maar in een enkel geval gevolg zal worden gegeven aan toepassing van de *lex loci solutionis*.

Een andere vraag die het Hof heeft beantwoord, ziet op de uitleg van art. 28 van de Rome I-Verordening. Meer specifiek vroeg het Bundesarbeitsgericht of de Rome

I-Verordening uitsluitend van toepassing is op een overeenkomst – in dit geval een arbeidsovereenkomst – die tot stand is gekomen na 16 december 2009 of dat de verordening tevens van toepassing is op een arbeidsverhouding die uiterlijk op vernoemde datum is aangegaan en waarbij sprake is van latere overeenstemming tussen de contractspartijen.

Het Hof licht voor de beantwoording van deze vraag allereerst toe dat in art. 28 van de Rome I-Verordening – die volgens het Hof op een autonome en eenvormige wijze dient te worden uitgelegd – is opgenomen dat de verordening van toepassing is op overeenkomsten die op of na 17 december 2009 zijn gesloten. Hierbij benadrukt het Hof uitdrukkelijk het verschil tussen de in het voorstel van de commissie ('COM(2005)650') inzake de Rome I-Verordening opgenomen bewoordingen 'dat verbintenissen uit overeenkomst die zijn ontstaan nadat de verordening van toepassing is geworden binnen de werkingssfeer van de verordening zouden vallen', en de door de Uniewetgever uiteindelijk ingevoerde bewoordingen 'dat overeenkomsten die vanaf 17 december 2009 zijn gesloten onder het werkinggebied vallen'. Het Hof onderstreept dat art. 28 van de Rome I-Verordening dus uitsluitend ziet op overeenkomsten die zijn gesloten vanaf 17 december 2009 en dat indien elke wijziging die vanaf 17 december 2009 in de oorspronkelijke overeenkomst wordt aangebracht, zou leiden tot toepassing van de Rome I-Verordening dit zou indruisen tegen het rechtszekerheidsbeginsel.

Opvallend is dan ook de weg die het Hof hierna heeft bewandeld. Het Hof oordeelt namelijk dat indien sprake is van een overeenkomst die vóór 17 december 2009 is ontstaan, maar die daarna een wijziging heeft ondergaan die dusdanig ingrijpend is dat moet worden aangenomen dat vanaf die datum een 'nieuwe' rechtsverhouding is ontstaan, de Rome I-Verordening wél van toepassing is. Het is aan de nationale rechter om te bepalen of er sprake is van een dergelijke nieuwe rechtsverhouding.

Al met al kan de temporele werkingssfeer van de Rome I-Verordening dus ruimer zijn dan de letterlijke tekst van art. 28 Rome I-Verordening lijkt te suggereren.

Republiek Griekenland,  
tegen  
Grigorios Nikiforidis.

**Hof van Justitie EU:***Arrest*

1 Het verzoek om een prejudiciële beslissing betreft de uitlegging van art. 4 lid 3 VEU, en art. 9 lid 3 en art. 28 van verordening (EG) nr. 593/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 17 juni 2008 inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst (Rome I) (PB 2008, L 177, blz. 6, met rectificatie in PB 2009, L 309, blz. 87; hierna: 'Rome I-verordening'), die tussen de lidstaten en volgens de in art. 24 ervan gestelde voorwaarden in de plaats is gekomen van het Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, ter onder-tekening opgesteld te Rome op 19 juni 1980 (PB 1980, L 266, blz. 1; hierna: 'Verdrag van Rome').

2 Dit verzoek is ingediend in het kader van een geding tussen de Republiek Griekenland (Helleense Republiek) en Grigorios Nikiforidis, een Grieks staatsburger die werkzaam is als leraar aan een Griekse basisschool in Neurenberg (Duitsland), over met name de verlaging van het brutosalair van laatstbedoelde als gevolg van de vaststelling door de Helleense Republiek van twee wetten die tot doel hebben haar overheidstekort terug te brengen.

*Toepasselijke bepalingen**Unierecht Rome I-verordening*

3 De overwegingen 6, 7, 16 en 37 van de Rome I-verordening luiden als volgt:

"(6) De goede werking van de interne markt vereist, om de voorspelbaarheid van de uitslag van rechtsgedingen, de rechtszekerheid en de wederzijdse erkenning van beslissingen te bevorderen, dat de in de lidstaten geldende collisioneregels hetzelfde nationale recht aanwijzen, ongeacht bij welke rechter het geding aanhangig is gemaakt.

(7) Het materiële toepassingsgebied en de bepalingen van deze verordening moeten stroken met verordening (EG) nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (PB 2001, L 12, blz. 1) ('Brussel I') en Verordening (EG) nr. 864/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 11 juli 2007 betreffende het recht dat van toepassing is op niet-contractuele verbintenissen (PB 2007, L 199, blz. 40) ('Rome II').

(...)

(16) Teneinde bij te dragen aan de algemene doelstelling van deze verordening, namelijk zorgen voor rechtszekerheid in de Europese rechtsruimte, moeten de collisioneregels in hoge mate voorspelbaar zijn. De

rechter moet echter over een beoordelingsmarge beschikken om vast te stellen welk recht het nauwst verbonden is met het betrokken geval.

(...)

(37) Overwegingen van algemeen belang rechtvaardigen dat de rechters van de lidstaten zich in uitzonderlijke omstandigheden kunnen beroepen op rechtsfiguren zoals de exceptie van openbare orde en op bepalingen van bijzonder dwingend recht. Het begrip 'bepalingen van bijzonder dwingend recht' moet worden onderscheiden van de uitdrukking 'bepalingen waarvan niet bij overeenkomst kan worden afgeweken', en dient met meer terughouding te worden gebezigd."

4 Art. 3 van de Rome I-verordening bepaalt het volgende:

"1. Een overeenkomst wordt beheerst door het recht dat de partijen hebben gekozen. De rechtskeuze wordt uitdrukkelijk gedaan of blijkt duidelijk uit de bepalingen van de overeenkomst of de omstandigheden van het geval. Bij hun keuze kunnen de partijen het toepasselijke recht aanwijzen voor de overeenkomst in haar geheel of voor slechts een onderdeel daarvan.

2. De partijen kunnen te allen tijde overeenkomen de overeenkomst aan een ander recht te onderwerpen dan het recht dat deze voorheen, hetzij op grond van een vroegere rechtskeuze overeenkomstig dit artikel, hetzij op grond van een andere bepaling van deze verordening, beheerste. Een wijziging in de rechtskeuze door de partijen na de sluiting van de overeenkomst is niet van invloed op de formele geldigheid van de overeenkomst in de zin van artikel 11 en doet geen afbreuk aan rechten van derden.

3. Indien alle overige op het tijdstip van de keuze bestaande aanknopingspunten zich bevinden in een ander land dan het land waarvan het recht is gekozen, laat de door de partijen gemaakte keuze de toepassing van het rechtsregels van dat andere land waarvan niet bij overeenkomst mag worden afgeweken, onverlet.

4. Indien alle overige op het tijdstip van de keuze bestaande aanknopingspunten zich in een of meer lidstaten bevinden, laat de keuze door de partijen van het recht van een niet-lidstaat de toepassing van de bepalingen van het gemeenschapsrecht waarvan niet bij overeenkomst kan worden afgeweken, in voorkomend geval zoals deze in de lidstaat van de rechter zijn geïmplementeerd, onverlet.

5. De kwestie of er overeenstemming tussen de partijen tot stand is gekomen over de keuze van het toepasselijke recht en of deze

overeenstemming geldig is, wordt beheerst door de artikelen 10, 11 en 13.”

5 Art. 8 van de Rome I-verordening, met als opschrift ‘Individuele arbeidsovereenkomsten’, luidt als volgt:

“1. Een individuele arbeidsovereenkomst wordt beheerst door het recht dat de partijen overeenkomstig artikel 3 hebben gekozen. Deze keuze mag er evenwel niet toe leiden dat de werknemer de bescherming verliest welke hij geniet op grond van bepalingen waarvan niet bij overeenkomst kan worden afgeweken op grond van het recht dat overeenkomstig de leden 2, 3 en 4 van dit artikel toepasselijk zou zijn geweest bij gebreke van een rechtskeuze.

2. Voor zover het op een individuele arbeidsovereenkomst toepasselijke recht niet door de partijen is gekozen, wordt de overeenkomst beheerst door het recht van het land waar of, bij gebreke daarvan, van waaruit de werknemer ter uitvoering van de overeenkomst gewoonlijk zijn arbeid verricht. Het land waar de arbeid gewoonlijk wordt verricht wordt niet geacht te zijn gewijzigd wanneer de werknemer zijn arbeid tijdelijk in een ander land verricht.

3. Indien het toepasselijke recht niet overeenkomstig lid 2 kan worden vastgesteld, wordt de overeenkomst beheerst door het recht van het land waar zich de vestiging bevindt die de werknemer in dienst heeft genomen.

4. Indien uit het geheel der omstandigheden blijkt dat de overeenkomst een kennelijk nauwere band heeft met een ander dan het in lid 2 of lid 3 bedoelde land, is het recht van dat andere land van toepassing.”

6 Art. 9 van de Rome I-verordening, met als opschrift ‘Bepalingen van bijzonder dwingend recht’, bepaalt het volgende:

“1. Bepalingen van bijzonder dwingend recht zijn bepalingen aan de inachtneming waarvan een land zoveel belang hecht voor de handhaving van zijn openbare belangen zoals zijn politieke, sociale of economische organisatie, dat zij moet worden toegepast op elk geval dat onder de werkingssfeer ervan valt, ongeacht welk recht overeenkomstig deze verordening overigens van toepassing is op de overeenkomst.

2. Niets in deze verordening beperkt de toepassing van de bepalingen van bijzonder dwingend recht van de rechter bij wie de zaak aanhangig is.

3. De rechter kan ook gevolg toekennen aan de bepalingen van bijzonder dwingend recht van het land waar de verbintenissen krachtens de overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen, voor zover die bepalingen van bijzonder dwingend recht de tenuitvoerlegging van de overeen-

komst onwettig maken. Bij de beslissing of aan deze bepalingen gevolg moet worden toegekend, wordt rekening gehouden met hun aard en doel alsmede met de gevolgen die de toepassing of niet-toepassing van deze bepalingen zou kunnen hebben.”

7 Art. 10 van die verordening, met als opschrift ‘Bestaan en materiële geldigheid’, bepaalt het volgende:

“1. Het bestaan en de geldigheid van de overeenkomst of van een bepaling daarvan worden beheerst door het recht dat ingevolge deze verordening toepasselijk zou zijn, indien de overeenkomst of de bepaling geldig zou zijn.

2. Niettemin kan een partij zich, voor het bewijs dat zij haar toestemming niet heeft verleend, beroepen op het recht van het land waar zij haar gewone verblijfplaats heeft, indien uit de omstandigheden blijkt dat het niet redelijk zou zijn de gevolgen van haar gedrag te bepalen overeenkomstig het in het lid 1 bedoelde recht.”

8 Onder het opschrift ‘Toepassing in de tijd’ wordt in art. 28 van deze verordening het volgende bepaald:

“Deze verordening is van toepassing op overeenkomsten die op of na 17 december 2009 zijn gesloten.”

#### Besluit 2010/320/EU

9 Op 10 mei 2010 heeft de Raad zijn goedkeuring gehecht aan Besluit 2010/320/EU gericht tot de Helleense Republiek met het oog op de versterking en verdieping van het begrotingstoezicht en tot aanmaning van Griekenland om maatregelen te treffen om het tekort te verminderen in de mate die nodig wordt geacht om de buitensporigtekortsituatie te verhelpen (*PB* 2010, L 145, blz. 6, met rectificatie in *PB* 2011, L 209, blz. 63).

10 Art. 2 van Besluit 2010/320 verplicht die lidstaat met name om in de loop van 2010 en 2011 een hervorming van de loonwetgeving in de overheidssector aan te nemen, met onder meer de invoering van eenvormige beginselen en een tijdschema voor de vaststelling van een gestroomlijnde en uniforme salaristabel voor ambtenaren, waarbij de salarissen in overeenstemming zijn met de productiviteit en de vervulde taken.

11 Besluit 2010/320 is ingetrokken bij Besluit 2011/734/EU van de Raad van 12 juli 2011 gericht tot de Helleense Republiek met het oog op de versterking en verdieping van het begrotingstoezicht en tot aanmaning van Griekenland om maatregelen te treffen om het tekort te verminderen in de mate die nodig wordt geacht om de buitensporigtekortsituatie te verhelpen (herschikking) (*PB* 2011, L 296, blz. 38).

## Verdrag van Rome

12 Onder het opschrift 'Bepalingen van bijzonder dwingend recht' luidt art. 7 van het Verdrag van Rome als volgt:

"1. Bij de toepassing ingevolge dit Verdrag van het recht van een bepaald land kan gevolg worden toegekend aan de dwingende bepalingen van het recht van een ander land waarmede het geval nauw is verbonden, indien en voor zover deze bepalingen volgens het recht van het laatstgenoemde land toepasselijk zijn, ongeacht het recht dat de overeenkomst beheerst. Bij de beslissing of aan deze dwingende bepalingen gevolg moet worden toegekend, wordt rekening gehouden met hun aard en strekking, alsmede met de gevolgen die uit de toepassing of niet-toepassing van deze bepalingen zouden voortvloeien.

2. Dit Verdrag laat de toepassing onverlet van de bepalingen van het recht van het land van de rechter die ongeacht het op de overeenkomst toepasselijke recht, het geval dwingend beheersen."

13 Art. 17 van dat verdrag bepaalt het volgende:

"Dit Verdrag is in een verdragsluitende staat van toepassing op overeenkomsten die zijn gesloten nadat het voor deze staat in werking is getreden."

## Nationaal recht

## Duits recht

14 Uit de verwijzingsbeslissing blijkt dat tot aan de inwerkingtreding van de Rome I-verordening de artikelen 27 en volgende van het Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (Duitse wet tot invoering van het burgerlijk wetboek; hierna: 'EGBGB') de regels van Duits internationaal privaatrecht vormden op het gebied van contractuele betrekkingen. Volgens de verwijzende rechter sloot artikel 34 van het EGBGB in wezen niet uit dat er minstens als feitelijke elementen rekening kon worden gehouden met buitenlandse bepalingen van bijzonder dwingend recht in het kader van rechtsnormen van materieel recht 'die nadere invulling behoeven'.

## Grieks recht

15 Tijdens de crisis in verband met de financiering van de Griekse overheidsschuld heeft de Helleense Republiek wet nr. 3833/2010 betreffende dringende maatregelen om de crisis in de overheidsfinanciën op te lossen (FEK A' 40/15.03.2010; hierna: 'wet nr. 3833/2010') aangenomen. Artikel 1 van deze wet, dat in werking is getreden op 1 januari 2010, bepaalt dat elk type toelage, de vergoedingen en de bezoldigingen van openbare ambtsdragers en overheidsambtenaren met twaalf procent worden ver-

laagd. Deze verlaging is ook van toepassing op personeel dat een privaatrechtelijke arbeidsovereenkomst heeft met een overheidsinstantie en heeft voorrang op alle cao-bepalingen, scheidsrechterlijke uitspraken en individuele arbeidsovereenkomsten.

16 Voorts heeft de Helleense Republiek wet nr. 3845/2010, met als opschrift 'Maatregelen voor de toepassing van het stabiliteitsmechanisme voor de Griekse economie van de eurolanden en het Internationaal Monetair Fonds' (FEK A' 65/6.05.2010; hierna: 'wet nr. 3845/2010') afgekondigd. Artikel 3 van deze wet, dat in werking is getreden op 1 juni 2010, bepaalt in wezen dat de bezoldigingen van de in artikel 1 van wet nr. 3833/2010 bedoelde werknemers opnieuw met drie procent worden verlaagd.

*Hoofdgeding en prejudiciële vragen*

17 Nikiforidis is vanaf 1996 als leraar werkzaam geweest op een basisschool die zich bevindt in Neurenberg en wordt beheerd door de Helleense Republiek. In de periode van oktober 2010 tot en met december 2012 heeft de Helleense Republiek Nikiforidis' brutobezoldiging, die vooraf was berekend overeenkomstig de Duitse collectieve arbeidsovereenkomst, met € 20.262,32 verlaagd wegens de vaststelling door de Griekse wetgever van de wetten nr. 3833/2010 en nr. 3845/2010. Met deze wetten werd beoogd uitvoering te geven aan de overeenkomsten die de Helleense Republiek had gesloten met de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank en het Internationaal Monetair Fonds (VN), alsmede aan besluit 2010/320.

18 Nikiforidis heeft in Duitsland een geding aanhangig gemaakt, waarbij hij bijkomend salaris voor de periode van oktober 2010 tot en met december 2012 vordert, alsook de afgifte van loonberekeningen.

19 Het Bundesarbeitsgericht (hoogste federale rechter in arbeidszaken, Duitsland) heeft de door de Helleense Republiek opgeworpen exceptie van niet-ontvankelijkheid, in verband met haar immuniteit, verworpen, omdat de betrokken arbeidsverhouding in het hoofdgeding privaatrechtelijk was. Het heeft daarnaast opgemerkt dat de wetten nr. 3833/2010 en nr. 3845/2010 de salarissen van alle werknemers in de overheidsdiensten van de Helleense Republiek verlagen, of deze werknemers hun taken nu op Grieks grondgebied of in het buitenland uitoefenen. Het heeft geoordeeld dat de relevante bepalingen van deze wetten beantwoorden aan de definitie van bepalingen van bijzonder dwingend recht in de zin van het internationaal privaatrecht.

20 Volgens het Bundesarbeitsgericht is voor de beslechting van het hoofdgeding beslissend of de wetten nr. 3833/2010 en nr. 3845/2010 direct of indirect toepasbaar zijn op een arbeidsovereenkomst die in Duitsland

moet worden uitgevoerd en is onderworpen aan het Duitse recht, dat niet toestaat dat zonder wijzigingsovereenkomst of *Änderungskündigung* (wijziging van de arbeidsovereenkomst door de werkgever, waarbij het niet-aanvaarden van de gewijzigde overeenkomst door de werknemer diens ontslag tot gevolg heeft) wordt overgegaan tot zulke salarisverlagingen als die waartoe de Helleense Republiek is overgegaan. Die rechter heeft in dat verband opgemerkt dat als de Rome I-verordening niet van toepassing was in het hoofdgeding, artikel 34 van het EGBGB hem zou toestaan rekening te houden met de bepalingen van bijzonder dwingend recht van een andere staat.

21 Van oordeel dat het tijdstip waarop een arbeidsovereenkomst wordt gesloten in de zin van art. 28 van die verordening voor uiteenlopende uitleg vatbaar is, in het bijzonder wanneer sprake is van langdurige arbeidsverhoudingen, moet volgens die rechter worden vastgesteld of deze bepaling uitsluitend ziet op de aanvankelijke sluiting van de overeenkomst of dat zij ook bepaalde wijzigingen in de arbeidsverhouding kan omvatten, zoals de contractuele wijziging van het brutosalairis of de arbeidsverplichting, of nog de voortzetting van de arbeidsrelatie na een beëindiging van de overeenkomst of een andere onderbreking in de uitvoering van de overeenkomst. Het Bundesarbeitsgericht benadrukt in dit verband dat in casu de laatste schriftelijke wijziging van de arbeidsovereenkomst was overeengekomen in 2008.

22 Bovendien wenst deze rechter te vernemen of art. 9 lid 3 van de Rome I-verordening in enge zin dient te worden uitgelegd, zodat louter de bepalingen van bijzonder dwingend recht van de forumstaat of de staat waar de overeenkomst ten uitvoer wordt gelegd, kunnen worden aangevoerd of dat het mogelijk blijft om indirect rekening te houden met de bepalingen van bijzonder dwingend recht van een andere lidstaat.

23 Ten slotte vraagt het Bundesarbeitsgericht zich – zowel in het geval dat de vroegere bepalingen van Duits internationaal privaatrecht toepasbaar zouden zijn als in het geval dat een beroep kan worden gedaan op art. 9 lid 3 van die verordening, en ongeacht of laatstbedoelde bepaling zich al dan niet ertegen verzet dat rekening wordt gehouden met de bepalingen van bijzonder dwingend recht van een andere lidstaat dan de forumstaat of die waar de tenuitvoerlegging van de overeenkomst plaatsvindt – af wat de gevolgen zijn voor de beslechting van het hoofdgeding van het nakomen van de in art. 4 lid 3 VEU verankerde plicht tot loyale samenwerking. Volgens deze rechter zou uit dat vereiste een verplichting kunnen voortvloeien om de Helleense Republiek te ondersteunen in de uitvoering van de

akkoorden die zij heeft gesloten met de Commissie, het Internationaal Monetair Fonds (VN) en de Europese Centrale Bank, alsmede van besluit 2010/320, door rekening te houden met de wetten nr. 3833/2010 en nr. 3845/2010 in het kader van het hoofdgeding.

24 In deze omstandigheden heeft het Bundesarbeitsgericht de behandeling van de zaak geschorst en het Hof de volgende prejudiciële vragen gesteld:

“1) Is de Rome I-verordening volgens art. 28 van die verordening uitsluitend dan van toepassing op arbeidsovereenkomsten wanneer de rechtsverhouding tot stand is gekomen door een na 16 december 2009 vastgestelde arbeidsovereenkomst, of leidt iedere latere overeenstemming tussen de overeenkomstsluitende partijen om de arbeidsovereenkomst gewijzigd of ongewijzigd voort te zetten, tot toepasbaarheid van de verordening?”

2) Sluit art. 9 lid 3 van de Rome I-verordening alleen de rechtstreekse toepassing uit van bepalingen van bijzonder dwingend recht van een derde staat waar de verbintenissen die voortvloeien uit de overeenkomst niet moeten worden nagekomen of zijn nagekomen, of sluit het ook uit dat indirect rekening wordt gehouden met die bepalingen van bijzonder dwingend recht in het recht van de staat onder het recht waarvan de overeenkomst valt?

3) Is het in art. 4 lid 3 VEU verankerde beginsel van loyale samenwerking juridisch van betekenis voor de beslissing van nationale rechters om bepalingen van bijzonder dwingend recht van een andere lidstaat direct of indirect toe te passen?”

#### *Beantwoording van de prejudiciële vragen*

##### Eerste vraag

25 Met zijn eerste vraag wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of art. 28 van de Rome I-verordening aldus moet worden uitgelegd dat de bepalingen van deze verordening uitsluitend van toepassing zijn op arbeidsverhoudingen die tot stand zijn gekomen op grond van een overeenkomst die na 16 december 2009 is gesloten, of dat zij tevens van toepassing zijn op arbeidsverhoudingen die ten laatste op die datum zijn aangegaan en waarbij partijen ermee instemmen om deze na die datum, met of zonder wijziging, voort te zetten.

26 Opgemerkt dient te worden dat art. 28 van de Rome I-verordening bepaalt dat deze verordening van toepassing is op overeenkomsten die zijn gesloten vanaf 17 december 2009, zonder onderscheid te maken tussen de verschillende soorten overeenkomsten die binnen de materiële werkingssfeer van die verorde-



ning vallen. Bijgevolg vallen de arbeidsverhoudingen waarop die vraag in het bijzonder ziet ook onder deze bepaling.

27 In casu blijkt uit de door de verwijzende rechter verstrekte gegevens dat de in geding zijnde arbeidsovereenkomst aanvankelijk in 1996 is gesloten, dat wil zeggen vóór het van toepassing worden van de Rome I-verordening.

28 Nu deze verduidelijking is gegeven, zij eraan herinnerd dat volgens vaste rechtspraak uit de vereisten van eenvormige toepassing van het recht van de Unie en van het gelijkheidsbeginsel volgt dat de bewoordingen van een bepaling van het Unierecht die voor de vaststelling van de betekenis en de draagwijdte ervan niet uitdrukkelijk verwijst naar het recht van de lidstaten, in de regel in de gehele Unie autonoom en op eenvormige wijze dienen te worden uitgelegd (zie in die zin arresten van 17 juli 2008, Kozłowski, C-66/08, EU:C:2008:437, punt 42, en van 24 mei 2016, Dworzecki, C-108/16 PPU, EU:C:2016:346, punt 28).

29 Aangezien art. 28 van de Rome I-verordening geen enkele verwijzing bevat naar het recht van de lidstaten, dient het dus autonoom en op eenvormige wijze te worden uitgelegd.

30 Aan deze conclusie wordt niet afgedaan door art. 10 van de Rome I-verordening op grond waarvan kwesties die verband houden met het bestaan en de geldigheid van de overeenkomst of van een bepaling daarvan worden beheerst door het recht dat ingevolge die verordening toepasselijk zou zijn, indien de overeenkomst of de bepaling geldig zou zijn. Deze bepaling, die niet gaat over de temporele werkingssfeer van de Rome I-verordening, is namelijk niet relevant in het kader van het antwoord dat op de eerste vraag moet worden gegeven.

31 Ingevolge art. 28 van de Rome I-verordening kan die verordening slechts van toepassing zijn op contractuele verhoudingen die zijn ontstaan door wederzijdse instemming, welke aan het licht is getreden vanaf 17 december 2009.

32 Bijgevolg dient, om de eerste vraag te beantwoorden, te worden vastgesteld of een wijziging van een voor 17 december 2009 gesloten arbeidsovereenkomst, die tussen de partijen bij die overeenkomst vanaf die datum is overeengekomen, tot het oordeel kan leiden dat vanaf die datum tussen die partijen een nieuwe arbeidsovereenkomst is gesloten in de zin van art. 28 van de Rome I-verordening, zodat die overeenkomst binnen de temporele werkingssfeer van die verordening zou vallen.

33 In dit verband moet worden opgemerkt dat de Uniewetgever een directe toepasbaarheid van de Rome I-verordening waarbij de toekomstige gevolgen van voor 17 december 2009 gesloten overeenkomsten binnen de wer-

kingssfeer ervan zouden vallen, heeft uitgesloten.

34 Terwijl immers volgens het voorstel COM(2005) 650 definitief van de Commissie van 15 december 2005 voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst (Rome I) binnen de werkingssfeer van die verordening 'verbintenissen uit overeenkomst die zijn ontstaan nadat zij van toepassing is geworden' zouden vallen, is de verwijzing naar die verbintenissen in art. 28 van de Rome I-verordening vervangen door een verwijzing naar 'overeenkomsten' die vanaf 17 december 2009 zijn gesloten. Waar de door de Commissie voorgestelde verwijzing naar verbintenissen uit overeenkomst die zijn ontstaan nadat die verordening van toepassing is geworden, naast de overeenkomsten die zijn gesloten nadat zij van toepassing is geworden, de toekomstige gevolgen dekte van overeenkomsten die daarvóór waren gesloten, namelijk de verbintenissen die uit de laatstbedoelde overeenkomsten zijn ontstaan nadat die verordening van toepassing is geworden, is dit anders voor art. 28 van de Rome I-verordening, dat uitsluitend ziet op overeenkomsten die zijn gesloten vanaf 17 december 2009, de datum waarop die verordening ingevolge art. 29 ervan in werking is getreden. Hieruit volgt dat, in tegenstelling tot hetgeen de verwijzende rechter overweegt, niet iedere instemming van de partijen bij de overeenkomst van na 16 december 2009 om de uitvoering van een daarvóór gesloten overeenkomst voort te zetten, er - zonder voorbij te gaan aan de duidelijk uitgesproken wens van de Uniewetgever - toe kan leiden dat de Rome I-verordening op die contractuele verhouding van toepassing wordt.

35 Die keuze zou ter discussie worden gesteld als elke, zelfs minieme, wijziging die de partijen vanaf 17 december 2009 aanbrengen in een overeenkomst die oorspronkelijk voor die datum was gesloten, zou volstaan om die overeenkomst binnen de werkingssfeer van die verordening te doen vallen.

36 De opvatting dat elke wijziging die vanaf 17 december 2009 in onderlinge overeenstemming in de oorspronkelijke overeenkomst wordt aangebracht, die overeenkomst binnen de werkingssfeer van de Rome I-verordening doet vallen en die overeenkomst tenslotte aan andere collisioneregels onderwerpt dan die welke toepasselijk waren op het tijdstip waarop die overeenkomst oorspronkelijk was gesloten, zou bovendien indruisen tegen het rechtszekerheidsbeginsel en zou meer in het bijzonder schadelijk zijn voor de voorspelbaarheid van de uitslag van rechtsgedingen en voor de zekerheid omtrent het toepasselijke recht, die volgens overweging 6 van de Rome I-verordening een doelstelling ervan vormen.

37 Daarentegen kan niet worden uitgesloten, zoals de Commissie in haar schriftelijke opmerkingen heeft opgemerkt, dat een overeenkomst die voor 17 december 2009 is gesloten, vanaf die datum een door de partijen bij de overeenkomst overeengekomen wijziging ondergaat die zo ingrijpend is dat deze niet uitloopt op louter een vernieuwing of aanpassing van die overeenkomst, maar tussen de contractpartijen een nieuwe rechtsverhouding in het leven roept, zodat de oorspronkelijke overeenkomst zou moeten worden geacht te zijn vervangen door een nieuwe, vanaf die datum gesloten, overeenkomst in de zin van art. 28 van de Rome I-verordening.

38 Het staat aan de verwijzende rechter om na te gaan of in casu de tussen Nikiforidis en diens werkgever gesloten overeenkomst vanaf 17 december 2009 een zo ingrijpende, tussen partijen overeengekomen, wijziging heeft ondergaan. Mocht dit niet zo zijn, is de Rome I-verordening niet van toepassing op de zaak in het hoofdgeding.

39 Gelet op het voorgaande dient op de eerste vraag te worden geantwoord dat art. 28 van de Rome I-verordening aldus moet worden uitgelegd dat een contractuele arbeidsverhouding die voor 17 december 2009 is ontstaan, slechts binnen de werkingssfeer van die verordening valt voor zover die verhouding als gevolg van een vanaf die datum tot uiting gekomen onderlinge toestemming van de contractpartijen, een wijziging heeft ondergaan die zo ingrijpend is dat moet worden aangenomen dat vanaf die datum een nieuwe arbeidsovereenkomst is gesloten, hetgeen aan de verwijzende rechter staat om vast te stellen.

#### Tweede en derde vraag

40 Met zijn tweede en derde vraag, die gezamenlijk moeten worden behandeld, wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of art. 9 lid 3 van de Rome I-verordening aldus moet worden uitgelegd dat het uitsluit dat de aangezochte rechter krachtens het op de overeenkomst toepasselijke nationale recht direct of indirect rekening kan houden met andere bepalingen van bijzonder dwingend recht dan die van de forumstaat of de staat waar de verbintenissen krachtens de overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen, en voorts welke vereisten eventueel voortvloeiën uit het in art. 4 lid 3 VEU neergelegde beginsel van loyale samenwerking met betrekking tot het direct of indirect rekening houden met die andere bepalingen van bijzonder dwingend recht door de aangezochte rechter.

41 Volgens art. 9 lid 1 van deze verordening is een bepaling van bijzonder dwingend recht een bepaling aan de inachtneming waarvan een land zoveel belang hecht voor de handhaving van zijn openbare belangen dat zij

moet worden toegepast op elk geval dat onder de werkingssfeer ervan valt, ongeacht welk recht overeenkomstig deze verordening van toepassing is op de overeenkomst. Lid 2 van dat artikel bepaalt dat de bepalingen van de Rome I-verordening niet eraan in de weg staan dat de bepalingen van bijzonder dwingend recht van de forumstaat worden toegepast. Lid 3 van dat artikel vermeldt dat de aangezochte rechter gevolg kan toekennen aan de bepalingen van bijzonder dwingend recht van het land waar de verbintenissen krachtens de overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen, voor zover die bepalingen van bijzonder dwingend recht de tenuitvoerlegging van de overeenkomst onwettig maken. Voorts wordt in dat lid 3 nog verduidelijkt dat alvorens te beslissen of aan die bepalingen van bijzonder dwingend recht gevolg moet worden toegekend, de aangezochte rechter rekening kan houden met hun aard en hun doel alsmede met de gevolgen die de toepassing of niet-toepassing van deze bepalingen zou kunnen hebben.

42 Om de precieze draagwijdte van art. 9 van voormelde verordening vast te stellen, moet worden opgemerkt dat uit art. 3 lid 1 en, wat meer in het bijzonder arbeidsovereenkomsten betreft, art. 8 lid 1 van die verordening, blijkt dat de wilsautonomie van de contractpartijen met betrekking tot de keuze van het toepasselijke recht als algemeen beginsel is neergelegd in de Rome I-verordening.

43 Art. 9 van de Rome I-verordening wijkt af van het beginsel van vrije keuze van het toepasselijke recht door de contractpartijen. Het doel van deze uitzondering is, zoals overweging 37 van deze verordening vermeldt, het mogelijk te maken dat de aangezochte rechter in uitzonderlijke omstandigheden rekening kan houden met overwegingen van algemeen belang.

44 Als afwijkende maatregel dient art. 9 van die verordening strikt te worden uitgelegd (zie naar analogie arrest van 17 oktober 2013, *Unamar*, C-184/12, EU:C:2013:663, punt 49).

45 Bovendien blijkt uit de ontstaansgeschiedenis van die verordening dat de Uniewetgever de verstoringen van het collisionssysteem door de toepassing van andere bepalingen van bijzonder dwingend recht dan die van de forumstaat heeft willen beperken. Terwijl in voorstel COM(2005) 650 definitief van de Commissie de bij het Verdrag van Rome voorziene mogelijkheid om werking te verlenen aan de bepalingen van bijzonder dwingend recht van een staat die nauwe banden heeft met de betrokken overeenkomst, was overgenomen, is die mogelijkheid door de Uniewetgever geschrapt (zie voorstel van een rapport van het Europees Parlement over het voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de

Raad inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst (Rome I), 2005/0261 (COD), blz. 16).

46 Daarenboven zou de volledige verwezenlijking van de algemene doelstelling van de Rome I-verordening – die volgens overweging 16 van die verordening het zorgen voor rechtszekerheid in de Europese rechtsruimte is – in gevaar kunnen worden gebracht wanneer het de aangezochte rechter zou zijn toegestaan bepalingen van bijzonder dwingend recht toe te passen die deel uitmaken van de rechtsorde van andere lidstaten dan die welke uitdrukkelijk worden bedoeld in art. 9 lid 2 en 3, ervan.

47 Zou worden aanvaard dat de aangezochte rechter over een dergelijke mogelijkheid beschikt, dan zou immers het aantal bepalingen van bijzonder dwingend recht dat van toepassing is in afwijking van de algemene regel vermeld in art. 3 lid 1 van die verordening, en meer in het bijzonder voor arbeidsovereenkomsten in art. 8 lid 1 van die verordening, toenemen en zou bijgevolg kunnen worden afgedaan aan de voorspelbaarheid van de materiële regels die op de overeenkomst van toepassing zijn.

48 Ten slotte zou de toekenning aan de aangezochte rechter van de mogelijkheid om uit hoofde van het op de overeenkomst toepasselijke recht andere bepalingen van bijzonder dwingend recht toe te passen dan die welke worden bedoeld in art. 9 van die verordening, gevolgen kunnen hebben voor de doelstelling die wordt nagestreefd met art. 8 van de Rome I-verordening, dat beoogt, waar mogelijk, de eerbiediging te waarborgen van de bepalingen die de bescherming van de werknemer verzekeren waarin is voorzien bij het recht van het land waarin deze zijn beroepsactiviteiten uitoefent (zie naar analogie arrest van 15 maart 2011, Koelzsch, C-29/10, EU:C:2011:151, punt 42).

49 Uit het voorgaande volgt dat de opsomming in art. 9 van de Rome I-verordening van de bepalingen van bijzonder dwingend recht waaraan de aangezochte rechter gevolg kan verlenen, limitatief is.

50 Hieruit volgt dat art. 9 van de Rome I-verordening aldus moet worden uitgelegd dat het uitsluit dat de aangezochte rechter als rechtsregels de bepalingen van bijzonder dwingend recht kan toepassen van andere staten dan de forumstaat of de staat waar de verbintenissen krachtens de overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen. Aangezien volgens de verwijzende rechter Nikiforidis' arbeidsovereenkomst in Duitsland is nagekomen en de verwijzende rechter Duits is, kan deze derhalve in casu niet, direct of indirect, de in zijn verzoek om een prejudiciële beslissing vermelde Griekse bepalingen van bijzonder dwingend recht toepassen.

51 Daarentegen staat art. 9 van die verordening er niet aan in de weg dat als feitelijk element rekening wordt gehouden met de bepalingen van bijzonder dwingend recht van een andere staat dan de forumstaat of de staat waar de verbintenissen krachtens de overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen, voor zover daarin is voorzien in een materiële regel van het recht dat krachtens de bepalingen van deze verordening op de overeenkomst toepasselijk is.

52 De Rome I-verordening harmoniseert namelijk de collisioneregels wat betreft de verbintenissen uit overeenkomst en niet de regels van materieel verbintenissenrecht. Voor zover bij die laatste is bepaald dat de aangezochte rechter als feitelijk element rekening houdt met een bepaling van bijzonder dwingend recht die tot de rechtsorde behoort van een andere staat dan de forumstaat of de staat waar de uitvoering van de contractuele prestaties plaatsvindt, kan art. 9 van die verordening er niet aan in de weg staan dat de aangezochte rechterlijke instantie met dat feitelijke element rekening houdt.

53 Bijgevolg staat het aan de verwijzende rechter om na te gaan of in het kader van de beoordeling van de in casu relevante feiten aan de hand van het materiële recht dat van toepassing is op de in het hoofdgeding aan de orde zijnde arbeidsovereenkomst, rekening kan worden gehouden met de wetten nr. 3833/2010 en nr. 3845/2010.

54 Het onderzoek van het in art. 4 lid 3 VEU neergelegde beginsel van loyale samenwerking kan niet tot een andere conclusie leiden. Dit beginsel staat het een lidstaat namelijk niet toe de verplichtingen te ontwijken die hem bij het Unierecht zijn opgelegd en daardoor kan het de verwijzende rechter niet toestaan om het feit buiten beschouwing te laten dat de opsomming in art. 9 van de Rome I-verordening van de bepalingen van bijzonder dwingend recht waaraan hij werking kan verlenen, limitatief van aard is teneinde aan de in geding zijnde Griekse bepalingen van bijzonder dwingend recht als rechtsregels werking te verlenen (zie naar analogie arrest van 23 januari 2014, *Manzi en Compagnia Naviera Orchestra*, C-537/11, EU:C:2014:19, punt 40).

55 Gelet op het voorgaande dient op de tweede en de derde vraag te worden geantwoord dat art. 9 lid 3 van de Rome I-verordening aldus moet worden uitgelegd, dat het uitsluit dat andere bepalingen van bijzonder dwingend recht dan die van de forumstaat of de staat waar de verbintenissen krachtens de overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen, door de aangezochte rechter als rechtsregels kunnen worden toegepast, maar er niet aan in de weg staat dat hij met dergelijke andere bepalingen van bijzonder

dwingend recht rekening houdt als feitelijk element, voor zover het nationale recht dat krachtens de bepalingen van die verordening op de overeenkomst toepasselijk is, daarin voorziet. Aan die uitlegging wordt niet afgedaan door het in art. 4 lid 3 VEU vermelde beginsel van loyale samenwerking.

#### Kosten

56 Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gezezen incident te beschouwen, zodat de verwijzende rechterlijke instantie over de kosten heeft te beslissen. De door anderen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakte kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking.

Het Hof (Grote kamer) verklaart voor recht:

1) Art. 28 van verordening (EG) nr. 593/2008 van het Europees Parlement en de Raad van 17 juni 2008 inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst (Rome I) dient aldus te worden uitgelegd dat een contractuele arbeidsverhouding die voor 17 december 2009 is ontstaan, slechts binnen de werkingssfeer van die verordening valt voor zover die verhouding als gevolg van een vanaf die datum tot uiting gekomen onderlinge toestemming van de contractpartijen, een wijziging heeft ondergaan die zo ingrijpend is dat moet worden aangenomen dat vanaf die datum een nieuwe arbeidsovereenkomst is gesloten, hetgeen aan de verwijzende rechter staat om vast te stellen.

2) Art. 9 lid 3 van verordening nr. 593/2008 dient aldus te worden uitgelegd dat het uitsluit dat andere bepalingen van bijzonder dwingend recht dan die van de forumstaat of de staat waar de verbintenissen krachtens de overeenkomst moeten worden nagekomen of zijn nagekomen, door de aangezochte rechter als rechtsregels kunnen worden toegepast, maar er niet aan in de weg staat dat hij met dergelijke andere bepalingen van bijzonder dwingend recht rekening houdt als feitelijk element, voor zover het nationale recht dat krachtens de bepalingen van die verordening op de overeenkomst toepasselijk is, daarin voorziet. Aan die uitlegging wordt niet afgedaan door het in art. 4 lid 3 VEU vermelde beginsel van loyale samenwerking.

## RCR 2017/2

### HOGE RAAD (CIVIELE KAMER)

30 september 2016, nr. 15/01943

(Mrs. F.B. Bakels, C.A. Streefkerk, G. Snijders, M.V. Polak, T.H. Tanja-van den Broek; A-G mr. T. Hartlief)

Art. 3:306-3:315, 3:316, 3:319, 3:324, 3:325 BW

NJB 2016/1834

RAV 2017/2

JWB 2016/343

RvdW 2016/1006

ECLI:NL:HR:2016:2222

ECLI:NL:PHR:2016:473

### **Stuiting. Verjaring tenuitvoerlegging vonnis. Wordt de verjaring van de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging van een rechterlijke of arbitrale uitspraak voortdurend gestuit door een daad van tenuitvoerlegging?**

*C heeft als advocaat voor Bouwplan en Pegroom opgetreden in een geschil met Y. Bij vonnis van 17 juni 1982 is Y veroordeeld tot betaling van f 110.025,62 aan Bouwplan. De vordering wordt door Bouwplan gecedeerd aan Pegroom. Tussen 1982 en 2002 worden geen handelingen tot tenuitvoerlegging van het vonnis verricht. Pas op 28 mei 2002 legt C namens Pegroom executoriaal derdenbeslag onder Nemaco. In 2008 stelt Pegroom vervolgens met succes een verklaringsprocedure in tegen Nemaco. Y stelt hierop diverse vorderingen in tegen Pegroom, met als inzet dat Pegroom aan het vonnis uit 1982 geen rechten meer kan ontnemen. In 2012 verklaart het Hof Amsterdam voor recht dat de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging van het vonnis is verjaard. In de onderhavige procedure stelt Pegroom C aansprakelijk voor de schade die zij heeft geleden, omdat de verjaring door C niet tijdig is gestuit. In het kader van de beoordeling of C een beroepsfout heeft gemaakt, komt de vraag aan de orde of de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging voortdurend is gestuit door het leggen van het executoriaal derdenbeslag in 2002.*

*HR: De op grond van art. 3:324 BW geldende verjaringstermijn van de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging van een rechterlijke of arbitrale uitspraak, kan worden gestuit op de in art. 3:325 lid 2 BW genoemde wijzen. Uit art. 3:325 lid 1 BW in verbinding met art. 3:319 BW blijkt dat in dat geval een nieuwe verjaringstermijn begint te lopen die gelijk is aan de oorspronkelijke verjaringstermijn, met een maximum van vijf jaar. Anders dan het hof heeft geoordeeld, kan de stuiting van de verjaring van de bevoegdheid tot tenuitvoerlegging van een rechterlijke of arbitrale uitspraak door een daad van tenuitvoerlegging*